

Naar een nieuw paradigma voor landbouwwetenschap en rurale ontwikkeling

In: *Wagenings Alumniblad, jaargang 6, nr1, maart 2000 (9-3-2000)*

Een van de taken van een 'uni-versiteit' is het ontwikkelen van inzicht in de samenhang tussen de bestaande wetenschappen. Een reflectie op de 'universitas', de unity-in-diversity (eenheid in verscheidenheid, red.) van de wetenschappen is nodig. Wat hebben wetenschappelijke disciplines gemeen? Het voor de hand liggende, doch vaak over het hoofd geziene antwoord is dat alle disciplines met elkaar zijn verbonden door een 'kenner'. Het intellect van de kenner is de spil van alle kennis. Het uitgangspunt voor de ontwikkeling van 'universitas' is het bewustzijn van de kenner, dus de wetenschapper zelf. De 'unity-in-diversity' van de zoektocht naar kennis houdt in dat wetenschappers naar de verschillende domeinen van het bestaan (materie, intellect en geest) kijken zonder deze van elkaar te scheiden. Het onderscheiden van deze domeinen houdt niet noodzakelijkerwijs scheiding in. Meer en meer informatie wordt verzameld over onderzoeksobjecten en onderzoeksmethoden worden verbeterd. De wetenschapper, de 'kenner', echter krijgt nauwelijks aandacht. Een nieuw wetenschappelijk paradigma moet het bewustzijn van de wetenschapper centraal stellen.

Voor het ontstaan van maatschappij- en milieuvriendelijk gedrag zijn veranderingen nodig op het vlak van grondhoudingen ofwel van fundamentele normen en waarden. Ik onderscheid hierbij van buitenaf opgelegde normen en waarden (bijvoorbeeld rationele moraliteit gebaseerd op de autoriteit van een kerk of op door onderhandelingen bereikte overeenstemmingen) en intern 'opgelegde' normen en waarden of grondhoudingen. Een bepaald gedrag is dan het resultaat van het zich schikken naar en identificeren met externe 'agenten' (bijvoorbeeld ouders, een kerk, vakgenoten) en het resultaat van het gehoorzamen aan grondhoudingen. Deze navolgbaarheid en identificatie kunnen door vele externe invloeden 'afgedwongen' worden, maar het eenzijdige vertrouwen op deze optie blijkt geen duurzame toekomst op te leveren. Aan de andere kant refereren de voornaamste wereldgodsdiensten wel aan universele grondhoudingen, maar helaas zijn ze niet erg effectief gebleken in het 'activeren' van zulke grondhoudingen. Dit is te wijten aan het gebrek aan effectieve technieken om dat bewustzijnsniveau te ervaren waar zulke grondhoudingen ontspruiten: het niveau van het transcendent of pure bewustzijn (het bewustzijn-als-zodanig). Grondhoudingen zijn gegrondvest in een persoonlijke ervarings-spiritualiteit. Zo'n spiritualiteit activeert of 'verlevendigt' grondhoudingen door een persoonlijke ervaring van het niveau van transcendent bewustzijn. Onderzoek (gepubliceerd in toonaangevende wetenschappelijke tijdschriften) naar de Transcendente Meditatie techniek laat zien dat maatschappij-vriendelijk gedrag van grote groepen mensen wordt bevorderd door deze 'doe-het-zelf'-techniek voor bewustzijnsontwikkeling. Dit geeft aan dat persoonlijk ervaren spiritualiteit ons gedrag in een maatschappij- en milieuvriendelijke (duurzame) richting kan leiden.

Bij de huidige benadering van inter-disciplinair onderzoek concentreert men zich op de dwarsverbindingen en overlap tussen disciplines. Een holistische benadering is echter niet slechts een zaak van overlap. Het is de onderliggende heelheid die er het meest toe doet. Deze onderliggende heelheid kan de 'kenner' ervaren in zijn/haar eigen bewustzijn. De verscheidene disciplines worden dan opgevat als verschillende aspecten

van een geheel. Naast overlap tussen disciplines (inter-disciplinariteit), verdient de basis verbinding (trans-disciplinariteit) onze aandacht. Trans-disciplinariteit houdt een integratie van wetenschap en spiritualiteit in, een integratie van wetenschappelijke reflectie en directe spirituele ervaring. Wetenschap en spiritualiteit moeten onderscheiden worden, maar ze hoeven niet gescheiden te worden. Wetenschap bestudeert de alledaagse, relatieve wereld gekarakteriseerd door differentiatie, een wereld die kan worden 'bediscussieerd' en/of 'gemaakt'. Spiritualiteit staat ons toe de alledaagse wereld te 'transcenderen' en de universele wereld van transcendent bewustzijn te ervaren, gekarakteriseerd door heelheid en integratie.

E.F. Schumacher heeft eens gezegd dat we nu veel te slim zijn om zonder wijsheid te kunnen overleven. Wijsheid (maatschappelijke of omvattende rationaliteit) verwijst naar iets dat 'voorbij' het intellect ligt. Het is een grondhouding, een attribuut van transcendent bewustzijn. Uiteindelijk zijn het mensen ('kenners') die bepalen of er al dan niet een duurzame landbouw komt. Het dualisme tussen feit en waarde en de daaraan gerelateerde dualismen tussen wetenschap-religie, wetenschap-politiek, intellect-geweten, natuur-cultuur, object-subject en lichaam-geest moeten worden overstegen. Deze dualismen zijn belangrijke verworvenheden van de Westerse cultuur, maar tegelijkertijd dragen ze bij tot ons gebrek aan wijsheid. Zulke ogenschijnlijk tegenover elkaar staande polariteiten of paradoxen kunnen worden getranscendeerd door de toevoeging van een niet-dualistisch element, transcendent bewustzijn, aan de onvermijdelijke dualismen. Op die manier kan de polariteit tussen economie en ecologie (globale markt liberalisatie versus lokale ecologische integriteit) worden 'opgelost'. In de prijzenswaardige scheiding van wetenschap en religie van na de middeleeuwen is het kind (spiritualiteit) met het badwater (geïstitutionaliseerde religie) weggegooid. Wij kunnen deze vergissing van het intellect ongedaan maken. Een op ervaring gebaseerde, niet-dogmatische spiritualiteit vraagt geen geloof maar persoonlijke ervaring. Wij kunnen het verzinzel van zogenaamd 'autonome' of 'onvermijdelijke' technologie ontwikkeling (zoals de onnodige en gevaarlijke genetische manipulatie van gewassen) ongedaan maken. Specialisten zijn de helden van het heersende wetenschappelijke paradigma, maar met hun 'oogkleppen van aangeleerde onwetendheid' neigen ze ertoe de weerbarstige realiteit buiten hun blikveld te plaatsen. In de dagelijkse praktijk van onderwijs en onderzoek is meer aandacht voor bewustzijnsontwikkeling nodig.

Deze bijdrage is gebaseerd op het proefschrift van A.M. van Eijk uit 1998, getiteld: *Farming Systems Research and Spirituality. An analysis of the foundations of professionalism in developing sustainable farming systems.*